

Napoleon III's skandinaviske Planer.

Kongressen var forbi. Freden blev underskrevet den 30. Marts 1856 i Paris; Diplomaterne arbejdede endnu med dens Efterslæt. Men Livet i Seine-Staden faldt ind i de vante Folder, og Prins Napoleon, Kejserens Fætter, lagde den sidste Haand paa Forberedelserne til en af sine saakaldte videnskabelige Ekspeditioner; denne Gang skulde de nordlige Have gennemkrydses. Men Prinsen havde ogsaa andre Interesser end de naturvidenskabelige. Hans Tro til den napoleonske Nationalitetstanke, som hans Lidenskabelighed drev ud i det rent groteske, havde ogsaa ledet hans Opmærksomhed hen paa den skandinaviske Bevægelse. Den havde under Krigen taget Form af en fælles Neutralitetspolitik, som billigedes fra fransk Side¹, og allerede paa Forhaand søgte Prinsen nu Oplysninger om Forholdene i de nordiske Riger; engang i Begyndelsen af Maj havde han indbudt Danmarks og Sverige-Norges Gesandter til Middag i Palais-Royal for at tale med dem om sin forestaaende Rejse².

Hvis man kan tro Fr. L. Dardel, gennemførte Prins Napoleon Togtet uden Hensyn til de Videnskabsmænd, han havde med, og tænkte alene paa egen Bekvemmelighed og personlige Fornøjelser³. Vilde det gaa bedre med Færdens politiske Opgaver, som meldte sig, da hans Korvet, »La Reine Hortense», 31. August stod Christiania-Fjorden ind? Her mødtes han nemlig med Vicekongen, Kronprins Karl.

Prins Napoleon begyndte Samtalen med at forsikre, at Vest-Magterne alvorligt ønskede at faa den danske Arveord-

¹ Runeberg: Sveriges politik under Krimkriget 106—07, 163—65, 319.

² Moltkes Depeche 9.V.1856 (D. R. A.).

³ Dardel: Minnen I 125.

ning fra 1852 omstødt og var stærkt interesseret i en skandinavisk Sammenslutning¹. Begge Paastande var afgjort Sandhed med Modifikation. Men meget hurtigt lærte Prins Napoleon under Samvær med Kong Oscar i Stockholm at snakke skandinavisk, og hvad han havde hørt i Stockholm, gentog han i København og senere i Berlin. Den eneste Løsning paa det dansk-tyske Mellemværende efter Frederik VII's Død vilde være at overlade Hertugdømmerne til Prins Christian af Glyksborg, medens Kongeriget forenedes med Sverige-Norge; paa den Maade kunde der ogsaa skabes Modvægt overfor Rusland². Hans Opgave blev nu at vinde Kejser Napoleon og at stemme den franske Offentlighed gunstigt for Sagen.

I den Henseende svarede Prins Napoleons Ord og Handlinger til hinanden; 17. Oktober skrev han fra Paris til Kronprins Karl:

Efter min Tilbagekomst har jeg *forklaret* det skandinaviske Spørgsmaal; det betragtes med Interesse og Velvilje, imidlertid uden bestemt Opfattelse, inden Kejseren giver sin Synsmaade, selv fortroligt, til Kende, ønsker han at vide, hvordan man ser paa Sagen i London.

Han tilraader derfor Svenskerne, om muligt, at gøre Indflydelse gældende i den engelske Hovedstad³.

Han talte senere med den svenske Gesandt, Baron Ludvig Manderström, og denne prøvede derpaa at komme til Klarhed angaaende Kejsers Stilling. Men »Sfinxen» var ordknapt indesluttet, sagde egentlig kun: »Alt det er et stort Spørgsmaal, det gælder navnlig at holde det meget hemmeligt⁴. Og det er karakteristisk for Manderström og hans Stilling ved Napoleon III's Hof, at han ikke formaaede at komme bag ved denne Tavshed. Paa den Maade blev der skabt et Indtryk af, at Kejsers Holdning var forsigtig, afventende, tviv-

¹ Mantheys Dagbøger I 10.

² Ragnar Sturzen-Becker: Oskar Patrick Sturzen Becker I 233. — Loftus' (daværende engelske Gesandt i Berlin) Depeche 15.V.1857 (Public Record Office, London, Foreign Office 97).

³ Prins Napoleon til Kronprins Karl 17.X.1856 (Bernadotte-Arkivet).

⁴ Manderström til Kong Oscar 25.X. og 5.XI.1856 (ib).

lende¹. Det var imidlertid ikke Tilfældet. Prins Napoleon havde fuldkommen Ret, naar han skrev til Kronprins Karl: »Inden længe vil man tale om Dem derovre», o: i London².

Forholdet mellem Vest-Magterne var kølnet betydeligt i de Maaneder, som var gaaet siden Paris-Kongressen, men Ønsket om Samvirken med Stor-Britannien var og blev en Hjørnesteen i Napoleon III's ydrepolitiske System. Det var ganske selvfølgerigt, at han i en saadan Sag ønskede at høre de britiske Statslederes Mening. Under en længere Samtale med den engelske Gesandt, Lord Cowley, hen mod Midten af Oktober, hvor de drøftede løbende politiske Spørgsmaal, fortalte Kejseren ogsaa om Prins Napoleon's Indtryk fra de nordiske Lande; Cowley refererer hans Udtalelser saaledes i et halvprivat Brev til Udenrigsministeren, Lord Clarendon:

... der var en Plan ... mellem Sveriges og Danmarks Kroner om at overdrage den sidstnævnte til Sverige ved den nuværende Konges Død. Kejseren ønskede at høre Deres Mening, ikke saa meget angaaende Planens Gennemførlighed som angaaende dens politiske Rækkevidde.

Kejseren mente, der var noget om Sagen, og at Vanskelighederne med Tronfølgen i Danmark taler for Tanken; og det er maaske bedre, at Danmark kom til at udgøre en Del af et stort skandinavisk Kongerige, end at det skulde blive opslugt af Tyskland, hvad der tydeligvis er Preussens Politik³.

Som gengivet her var Napoleon III's Udtalelser afgjort Udtryk for Interesse, men lidt tilbageholdende. Lord Cowley lyttede til. Der havde været en Tid, hvor han »i det mindste i visse Henseender snarere havde været Kejserens Udenrigsminister end [hans egen] Walewski⁴; nu var deres Forhold allerede ændret ligesom de fransk-engelske Forbindelser i det hele. Gesandten fandt Forklaringen »vild»; som en af det

¹ Se saaledes min Bog: Skandinavisk Stræben og svensk Politik omkring 1860 S. 42—43.

² Ovenciterede Brev af 17.X.1856.

³ Cowley til Clarendon 13.X.1856 — Cowley Papers. F.O. 519/219 — F. A. Wellesley har publiceret en Del af disse Papirer i The Paris Embassy during the Second Empire, men Bogen giver kun et svagt Indtryk af, hvor righoldig denne Samling i Virkeligheden er.

⁴ Greville: Memoirs VII 191.

høje Whig-Aristokratis Mænd, forsigtig, ubevægelig, uintelligent, men forstandig og erfaren, foragtede han i Virkeligheden Det Andet Kejserdømmes Parvenuvasen og afskyede den personlige Kejserspolitikks Omskiftelighed. Han ytrede forøvrigt i Brevet sine Tvivl om Napoleon III's Velunderrettethed angaaende selve Sagforholdet, men paapegede Nødvendigheden af, at han fik et Svar.

Lord Clarendon, der havde raadet i Downing Street siden 1853, var en Standsfælle og Aandsfrænde af Lord Cowley, kølig, behersket, tilbageholdende, med klart Blik for Ønskeligheden af et tillidsfuldt Forhold til Frankrig, men egentlig Tilhænger af en Isolationsstræben som den, Lord Salisbury nogle Aartier senere gennemførte; imidlertid var han stærkt afhængig af Premierministeren, Lord Palmerston, der som Leder af Udenrigsministeriet 1830—41 og 1846—52 havde lagt den, i Borgerskabet populære, politiske Linje fast, hvis Maal var »at bringe Europas Forhold i Orden» gennem Raad og Indblanding. De to Mænd var i næsten dagligt Samarbejde ved Konferencer eller Brevveksling, og Lord Clarendon maa ogsaa her straks have ladet Cowleys Brev gaa videre til Palmerston; han svarer nemlig allerede den 15. Oktober. Ogsaa Premierministeren mener, at Planen er Frederik VII's og Kong Oscars, og han anstiller iøvrigt følgende Betragtninger:

Det er en Sag, som kræver megen Overvejelse. Unionen vilde i sig selv være en god Ting, da den, ganske godt, vilde sikre Indløbet til Østersøen mod at falde i Ruslands Hænder, medmindre Skandinaviens forenede Kongerige ved en eller anden uforudset Tildragelse skulde komme under Ruslands Indflydelse. Den vilde imidlertid gøre det skandinaviske Kongerige til Indehaver af Østersøens Nøgler. Men hvad vilde der i saa Tilfælde blive af Slesvig, og skal Jylland regnes for i et saadant Tilfælde at høre til Sjælland eller til Slesvig? Holsten vilde tilfalde Hannover eller Preussen; det gik dog ikke at føje en anden lille Enhed til Det Tyske Forbunds Stjærnetaage.

Men alle disse Spørgsmaal forudsætter, at naar de skulde afgøres, lod Sagen sig udføre; det er at gaa for hurtigt¹.

¹ Palmerston til Clarendon 15.X.1856 (Cowley Papers I. c.).

Palmerston henviste endelig til Vanskelighederne: Prins Ferdinands og Glyksborg-Familiens Rettigheder samt til London-Traktaten i det hele. — Saaledes forsikret angaaende Premierministerens Opfattelse svarede Lord Clarendon Cowley 22. Oktober; han trækker Omridsene af de skandinaviske Planer op og slutter derpaa:

Jeg tilstaar, jeg mener, dette vilde være en god Kombination som en Modvægt overfor Rusland. Meget vil bero paa Omstændighederne, og det vilde være forhastet og uforsigtigt at indgaa nogen Forpligtelse nu, men jeg vilde være stemt for at støtte en saadan Union¹.

Det er et Spørgsmaal, om de engelske Ministre var stort bedre underrettet om »Sagforholdet» end Kejser Napoleon. Ingen af Parterne havde vel iøvrigt let ved at være det. Gesandterne i København havde ikke indberettet noget videre om de sidste Maaneders Begivenheder i Norden: Studenter-toget, Kronprins Karls Besøg i den danske Hovedstad, Prins Napoleons Gæstoptæden. Franskmanden Dotézacs Holdning overfor det altsammen var mærkelig reserveret; Englænderen, Buchanan, havde gjort opmærksom paa, at den danske Regering »ikke er helt uden Frygt for [Studentermødernes] Tendens», medens han ikke fandt det overraskende, om den svenske Regering vilde opmuntre»². Det iøjnespringende er imidlertid, at Palmerston og Clarendon stillede sig saa forholdsvist velvilligt til de skandinaviske Planer³, medens de ellers var meget forbeholdne overfor Napoleon III's Drømme om at nytægne Europas Kort. Trods den engelske Liberalismes, mere eller mindre aktive, Bestræbelser for at forme Fastlandsstaternes Forhold i sit eget Billede var Tidens

¹ Clarendon til Cowley 22.X.1856 (Cowley Papers 174).

² Dotézac's Depecher 21.VI,18. og 22.IX.1856 (Franske Udenrigsm. Arkiv p. Quai d'Orsay 229 Danmark) — Buchanans Depecher 22.VI og 22.IX.1856 (P.R.O., F.O. 22 Denmark).

³ Mine Bemærkninger i »Skandinavisk Stræben og svensk Politik» 233 maa modificeres noget paa Baggrund af disse Udtalelser, men senere bliver Englændernes Holdning afvisende.

Nationalitetsbevægelse noget fremmed for Englænderne og blev længe ved at være det. — Imidlertid var en Diplomat som Buchanan ikke i Tvivl om, hvordan de specielt skandinaviske Forhold opfattedes i Downing Street. Da en lauenburgsk Godsejer (Kielmannsegge) under et Besøg i København spurgte ham om den engelske Regerings Holdning, svarede Buchanan, at han »var sikker paa, at [man] under ingen Omstændigheder vilde have Betænkeligheder overfor [Dannelsen] af en stærk skandinavisk Magt», men han mente ikke, at de tyske Stater vilde gaa med til noget saadant¹.

Lord Clarendons Svar til Cowley synes foreløbig at have afsluttet Tankeudvekslingen mellem Paris og London, men den offentlige Drøftelse af de skandinaviske Muligheder gik videre; navnlig stræbte Prins Napoleons Pennefører i »La Presse» (»Ch. Edmond») at holde den ved Lige. Fra Slutningen af Januar 1857 gød Blixen Fineckes Pjece: »Skandinavismen praktisk» ny Olie paa Ilden. Frederik VII's konservative Udenrigsminister, N. L. Scheele, følte sig efterhaanden saa ilde berørt, at han 20. Februar udsendte en Cirkulærdepeche, hvori han officielt tog Afstand fra den skandinaviske Stræben. Den gjorde et godt Indtryk i Stormagtskabinetterne. Lord Clarendon udtalte, da han fik den meddelt af den danske Chargé d'Affaires i London, »at det vilde være umuligt for den danske Regering at anlægge anden Synsmaade overfor dette Spørgsmaal» end den, der her var udtrykt²; det stred i og for sig ikke mod, hvad han og Palmerston havde skrevet nogle Maaneder før, da de ikke ansaa Sagen for aktuel. Men Spørgsmaalet dukkede samtidig op i en anden Forbindelse. Den danske Gesandt i Paris, Dirckinck-Holmfeld, havde hørt noget om en Udtalelse af Kejser Napoleon, der gik ud paa, at den rigtige Udjævning af den dansk-tyske Strid maatte søges i en Deling af Monarkiet mellem Sverige

¹ Buchanans Depeche 1.XII.1856 (P.R.O. — F.O. 97 — The Schleswig-Holstein Question).

² Clarendons Depeche til Buchanan 11.III.1857 (F.O. 22).

og en augustenborgsk Stat¹. Scheele refererede Meddelelsen for Buchanan og forsikrede, at Kong Oscar arbejdede for at bringe Spørgsmaalet til Krise. Buchanan tvivlede, men berettede Sagen hjem². Hans Depeche blev sendt videre til Lord Cowley, der foreløbig kun kunde oplyse, at den franske Udenrigsminister, Grev Walewski, intet Kendskab havde til den Slags Planer³. Men 25. Marts skriver han i en Depeche med Betegnelsen: Private and Secret, at Walewski i al Fortrolighed har nævnt en skandinavisk Løsning som en Mulighed, overfor hvilken Kong Frederik ikke stod fremmed, og at han havde udtalt Ønske om at lære den engelske Regerings Opfattelse at kende; i et af sine halvprivate Breve til Lord Clarendon meddelte Cowley samtidigt, at det egentlig var Kejser Napoleon selv, som gerne vilde høre de engelske Ministres Mening⁴.

Nu maatte Engelskmændene altsaa tage Stilling igen. Lord Clarendon gør det i første Omgang 27. Marts paa egen Haand, da Palmerston var paa Landet, og Lord Cowley skulde til Middag i Tuilerierne den næste Dag; det var følgerigt heldigt, at Gesandten fik nogle Direktiver forinden. Udenrigsministerens Opfattelse er, saadan set, stadig den samme, men Anslaget og Tonen i det hele er anderledes; han mener aabenbart, at Kejser Napoleon nærer Planer om at fremme den skandinaviske Udvikling ved umiddelbar Indgriben og bemærker hertil:

. . . det gaar aldrig, at England og Frankrig, hver for sig eller i Fællesskab fusker i saadan en Sag [som den skandinaviske], og man kan ikke sætte den mindste Tro til nogen af de paa-

¹ Dirckinck-Holmfelds Depeche 3.III.1857 No. 8; Depecherna No. 4—7, hvor den egentlige Beretning maa være givet, findes ikke i D.R.A.

² Buchanan-Depeche 3.III.1857 (F.O. 97) smlgn. Ungern-Sternbergs Depeche 2.III og Brunnows 18.III.1857 (Afskrifter af russisk diplomatisk Korrespondance i D.R.A.).

³ Cowleys Depeche 16.III.1857 (F.O. 27); Dirckinck-H. har ogsaa henvendt sig til ham — 23.III (ib.).

⁴ Cowleys Depeche 25.III.1857 (F.O. 27); Privatbrev til Clarendon samme Dag (Cowley Papers 221).

gældende Konger. Sig endelig Kejseren Tak for den venskabelige Maade, paa hvilken han plejer Raad med os, og sig ham, at vi vilde anse det for en god Ordning, hvis det egentlige Danmark kunde blive sammenføjet med Sverige, men det er umuligt, og at indlade sig med disse gale Nationaliteter vilde blive som at springe nøgen ned i en Hvepserede¹.

Det er meget kategorisk, men samme Dag skrev Lord Clarendon et andet Brev til Cowley, hvori han anstiller mere almindelige Betragtninger. Han lover først, at Sagen nok skal blive holdt fuldstændigt hemmelig, og forklarer, at han siden Efteraaret har vist Spørgsmaalet megen Opmærksomhed og samlet Oplysninger fra forskellig Side, men han tvivler stadig paa, at Planen lader sig gennemføre. Det gjaldt om, at Hertugdømmerne ved en saadan Deling ikke blev annekteret af Preussen, men Clarendon var overbevist om, at Danmark aldrig gik med til en Løsning af denne Art: »der er [nemlig] intet Folk i Europa, som er mere stolt af sin Historie og Fortid end Danskerne, og intet, som vilde være mindre tilbøjeligt til at lade sin Nationalitet gaa op i et andet Lands». Hvad man tænker sig i Danmark er, at Sammenslutningen skulde foregaa under en dansk Konge. Paa den anden Side er de højere Klasser i Sverige mod en Union.

Alt dette kan imidlertid efter Clarendons Mening ændre sig, men Indblanding fra en fremmed Regerings Side vilde gøre det af med enhver Chance for at tilvejebringe en Union; en Opfordring om at sønderlemme Danmark til Fordel for Tyskland vilde rejse en saadan Storm, at Tanken aldrig mere vilde kunne føres frem, og for Resten vilde ingen kunne tvinge Danmark ind i en Forbindelse af denne Art — »Kongen af Sverige ønsker lige saa brændende som Kongen af Sardinien at forøge sit Landomraade, men den ene er lige saa lidt som den anden i Stand til at overse de Midler, der skal føre til Maalet, som de Følger, Opnaelsen af det kunde fremkalde». Kongen af Danmark var formentlig helt under »Mdme Donners» Indflydelse, og hun kunde godt tilraade Beslutninger, alene fordi de var Overklassen imod.

¹ Clarendon til Cowley 27.III.1857 (Cowley Papers 175).

Clarendon mener derfor, at England og Frankrig intet vil opnaa ved aktive Skridt, og at det er tilraadeligt at afvente Begivenhedernes Gang og »ikke prøve paa at fremskynde dem»¹.

Dét er ikke til at tage fejl af, fra hvad »Side», Clarendon har faaet sine Oplysninger. Men hans Standpunkt er iøvrigt klart, og det fik atter Palmerstons fulde Tilslutning; Premierministeren mente ogsaa, »at vi maa overlade [Spørgsmaalets] Afgørelse til Tiden og Begivenhederne». Og oven i Købet bliver Vanskelighederne store, selv om en saadan Ordning var ønskelig: Glyksborgernes Ret er sikret ved en Traktat, vil Rusland tillade, at den sønderrives? Vil Danskere, Jyder, Slesvigere og Holstenere billige en saadan Ordning? »Hvad skulde vi gribe til, hvis nogle af dem gør det og andre ikke? Hvis vi besluttede at fremme en saadan Plan, naar skulde den sættes i Værk»? Sker det nu, vil det svække den danske Kongemagt, og det bliver rent umuligt efter Prins Christians Tronbestigelse; sker det forinden, maa han give Afkald og Frederik VII abdicere².

Samtidig eller umiddelbart efter Modtagelsen af dette Brev fra Palmerston indløb Lord Cowleys Beretning om Samtalen med Kejser Napoleon ved Middagen den 28. Cowley havde her redegjort for Synspunkterne i Clarendons Brev som sine egne Meninger; Kejseren havde dog ikke beskæftiget sig nærmere med de Vanskeligheder, Gesandten opregnede.

Men han gik over til et meget mere alvorligt Spørgsmaal, nemlig: les remaniements de la carte Européenne. Han holdt her Frankrig meget stærkt i Baggrunden og sagde, at det var vanskeligt ikke at indrømme, at den nuværende Territorialordning var haard og ufuldstændig. Han nævnedes særligt Preussen (med tydeligt Henblik paa Hertugdømmerne) som en Stormagt uden Midler til at sætte sig i Respekt, og han sagde, at han ikke kunde se, hvorfor en fredelig Ordning ikke skulde kunne gennemføres, som vilde passe alle Parter.

¹ Clarendon til Cowley 27.III.1857 (ib.).

² Palmerston til Clarendon 29.III.1852 (Cowley Papers 175).

Dette synes at have været den eneste Hentydning til den skandinaviske Delingsplan under Samtalen; »der var intet bestemt», skriver Cowley, men »Omkvædet paa hans [Kejserens] Sang var, at der vilde komme Spørgsmaal op uden vor Skyld», og det var bedre, at de to Regeringer stod forberedte — Gesandten svarede med at paapege det uheldige i at ville ordne Spørgsmaalene, inden de meldte sig, da man paa den Maade i Virkeligheden rejste dem. Den engelske Regering vilde altid aabent klarlægge sin Opfattelse, men ikke paa Forhaand binde sig i store Spørgsmaal, der maaske aldrig kom til at foreligge.

Tankeudvekslingen svævede meget vidt. Kejseren erklærede bl. a., at Tyrkiet ikke kunde blive ved at bestaa — et Aar efter den Fred, ved hvilken Vest-Magterne havde villet give det en ny Fremtid — og foreslog England at tage Syrien og Ægypten i Tilfælde af Deling. Alligevel var Cowley forberedt paa, at der vilde komme positive Forslag:

[Det var umiskendeligt], at noget gærede i Kejserens Hjerne. Sandsynligheden taler for, at han forudser Nødvendigheden af at have noget, som behøves for at oplive og beskæftige det franske Folkesind i det afgørende Øjeblik, og han vilde gerne være i Stand til at kunne regne paa vor Medvirken¹.

Det var en af Englændernes uudryddelige Forestillinger, at Napoleon III kun kunde sikre sig Offentlighedens vedvarende Støtte ved en dristig Udenrigspolitik eller ligefrem Krig; i Virkeligheden ønskede det store Flertal af det franske Folk Fred og Ro ganske som det engelske. Men iøvrigt forstod Cowley godt, at det faste Punkt i Kejserens Politik var Alliancen med England².

Lord Clarendon svarede 31. Marts, at han under Læsningen af Cowleys Brev syntes, han havde været til Stede i Tuilerierne og »hørt hvert Ord» af Samtalen. Han kendte Kejseren nøje og mente, at han var »i et af de periodiske Anfald af Opstemthed, hvor han kaster sig ud i nye Slut-

¹ Cowley til Clarendon 29.III.1857 (Cowley Papers 221).

² Samme St. som ovenfor.

ninger og aldrig ofrer en Tanke paa de mellemliggende Holdepladser, som i Almindelighed er uovervindelige Hindringer, men dette hører med til hans »Tro» paa, at hvad der bør være ogsaa maa ske. Vi maa [derfor] altid være forberedt paa, at en hvilken som helst af Hans Majestæts Tvangstanker dukker op igen», men Clarendon saa godt, at »det er den Slags Ting og den Modstand, vi maa sætte mod vilde Planer, der stadig gør det hedt for Alliancepolitikken, da det synes, som vi altid »krydser hans Bestræbelser»¹.

Tiden skulde vise, at Lord Clarendon saa rigtigt, at der virkelig laa Vanskeligheder for det fransk-engelske Tillidsforhold forude. Men fra vor Synsvinkel set er det springende Punkt, at det skandinaviske Spørgsmaal atter var ved at glide ud af Billedet. Det optog vedvarende begge Vest-Magterne. Da den russiske Gesandt, Kisselev berørte Sagen overfor Kejseren og kaldte Skandinavismen »en poetisk Tanke», skal Napoleon have brudt Samtalen kort af, som om han mente noget andet og ikke ønskede at drøfte Sagen². Da den svenske Gesandt senere oplæste Cirkulærdepechen af 4. April, Svaret paa den danske af 20. Februar, spurgte Clarendon ham, om han kunde give Oplysninger om den skandinaviske Bevægelse³. Og da Napoleon III og Lord Palmerston, under Kejsersparrets Besøg paa Osborne i August, sammen gennemgik de politiske Spørgsmaal Synskredsen rundt, kom de ogsaa ind paa de skandinaviske Planer; Kejseren udtalte bag efter sin Glæde over, at Palmerston ikke havde været imod at overlade Holsten og Havnen i Kiel til Preussen, medens den engelske Premierminister forklarede, at han tværtimod havde paa-peget alle de velkendte Vanskeligheder ved en Deling af Danmark. Endelig ytrede Prins Albert Tvivl om, at Holstenerne ønskede en saadan Forbindelse med den nord-tyske Stor-

¹ Clarendon til Cowley 31.III.1857 (Cowley Papers 175).

² Dirckinck-Holmfelds Depeche 30.III.1857 (D.R.A.), smlgn. Cowley til Clarendon 2.IV.1857 (Cowley Papers 221).

³ Clarendon til Magenis 23.IV.1857 (F.O. 97); Hochschildt nægtede forøvrigt at udtale sig.

magt¹. Meningerne var aabenbart alligevel stærkt delte. Lord Clarendon skrev til Seymour (i Wien), at Kejseren havde været »helt for den skandinaviske Tanke», men han (Clarendon) og Palmerston havde »slaaet Spande af koldt Vand» paa hans Planer² — altsaa ogsaa paa hans Skandinavisme.

Under alle Omstændigheder drøftedes Spørgsmaalet i de følgende Aar ikke paa den tidligere Maade.

Selvfølgelig var der ikke Tavshed omkring Sagen. Gesandterne i Stockholm og København berettede om de løbende Begivenheder, og Palmerston og hans Udenrigsminister, Lord John Russell (fra 1859) forhørte sig fra Tid til anden om Stillingen³. Naar de engelske Diplomater i Wien og Berlin manede til Maadehold med Kravene overfor Danmark, henviste de til den skandinaviske Bevægelses hurtige Vækst som en Følge af den paagaende tyske Politik⁴. Betragtningen fremføres gentagne Gange fra engelsk Side; da en Depeche fra Wien i 1861 har nævnt Grev Rechbergs Bekymringer over dette nye Udslag af Nationalitetsrøret, skriver Gesandten i København: »Skandinavismen vil kun vinde alvorlig Tilslutning i Danmark, saafremt Danmarks Uafhængighed bliver truet fra tysk Side;⁵ noget senere hedder det: Skandinavismens Tilhængere vil sandsynligvis vokse talmæssigt i Forhold til den Bitterhed, »der kommer til at præge Modsætningen mellem Danmark og Tyskland⁶. Gesandterne overvurderede for Resten paa ingen Maade Bevægelsens Betydning; Dotézac skrev 1. December 1857 fra København:

Den betydende Del af Kabinettet, der synes at nærme sig mest, til [Skandinavismen], overskrider ikke den Grænse, som

¹ Martin: Life of His Royal Highness the Prince Consort III.111. Smlgn. Vitzthum v. Eckstädt: St. Petersburg und London I 213—14, hvor Prins Albert imidlertid som sædvanligt bliver Midtpunktfigur.

² Clarendon til Seymour 11.VIII.1857 (Afskrift i Cowley Papers 176).

³ Billes Depecher 7.XI.1860, 22.VII.1862 (D.R.A.).

⁴ Ormes Depecher 23.VI og 1.VII.1857 (F.O. 97), Seymours 6.VII og Loftus's 10.VII.1857 (ib.).

⁵ Paget 15.X.1861 (F.O. 22).

⁶ Lytton 17.III.1863 (ib.).

en Slags historisk Eklekticisme sætter. Den regner med Skandinavismen som et Diskussionsemne, men ikke som politisk Rettesnor. Den er saa langt fra at begunstige [Bevægelsen]; den bekæmper den, men dens Modstand er forsigtig for ikke at skabe sig Fjender til ingen Nytte¹.

Efter Studentermødet 1862 skønner Paget, at der ikke ved denne Lejlighed har været nogen »Demonstration til Gunst for Skandinavismen i den Betydning, Ordet almindeligvis bruges»; derimod Ønske om »nært Venskab og Alliance»².

En enkelt Gang kan en bestemt Begivenhed skabe mere Opmærksomhed, saaledes Karl XV's og Prins Oscars Rejse til Frankrig og England i Eftersommeren 1861. Den 9. April skrev den franske Chargé d'Affaires i Stockholm til Udenrigsministeren om det forestaaende Besøg; Kongen vilde tale med Napoleon III om Polen, Norge, Slesvig-Holsten og »den Fremtid, som var forbeholdt Skandinavismen»³. Hvad der kom ud heraf i Paris, ved vi ikke; Lord Cowley mente, at der kun havde været Drøftelser angaaende nordisk Politik i Almindelighed, men kunde ikke trænge til Bunds i Sagen⁴. Paa den anden Side af Kanalen talte de kongelige Brødre med Lord Palmerston bl. a. om »en skandinavisk Union», men uden haandgribelige Resultater⁵.

Ganske anderledes Opsigt vakte det imidlertid, da »Morning Post», 28. Juli 1863, bragte en Melding fra sin egen Korrespondent i København⁶, der i Anledning af Kong Karls Besøg paa Skodsborg udtalte Forventning om, »at saafremt Tyskland gav Tegn til Forsøg paa at gaa over Ejderen, vilde en svensk Hær og en svensk Flaade straks samarbejde med

¹ Dotézac's Depeche 1.XII.1857. Arkivet paa Quai d'Orsay 231.

² Pagets Depeche 19.VI.1862 (F.O. 22).

³ Baudin til Thouvenel 9.IV.1861 (Papiers Thouvenel 3 — Q.d'O.).

⁴ Cowley til John Russell 15.VIII.1861 (Cowley Papere 224).

⁵ Palmerston til Dronning Victoria 14.VIII.1861 (Letters of Queen Victoria III 572).

⁶ Muligvis Professor G. Stephens, der havde Forbindelse med engelske Blade.

de danske Styrker». Sagen laa virkelig saa klar, at den engelske Gesandt, Sir Augustus Paget, Dagen efter bad Hall ærligt sige ham, hvorvidt der var truffet Aftale med Sverige-Norge. Den danske Konsejlspræsident svarede, som sandt var, at der ikke forelaa nogen Traktat, men efter de Meddelelser, som var blevet udvekslet med den svenske Regering, »havde han al Grund til at tro, at i Tilfælde af, at Danmark blev indviklet i Krig med Tyskland, vilde Sverige komme til Hjælp»¹.

De følgende Ugers Tildragelser: Kong Frederiks Ophold paa Bäckaskog, Grev Manderströms Besøg i København, Grev Hamiltons Rejse til Sverige berettes derpaa, indtil »Morning Post», Lord Palmerstons egentlige Talerør i Pressen, 4. September, bragte følgende Meddelelse paa selve Ledersiden:

Vi har Grund til at tro, at en Alliancetraktat nylig er blevet afsluttet mellem Danmark og Sverige med Forsvar af dansk Landomraade mod tysk Angreb som Formaal.

Nyhedstjenesten løb her forud for Begivenhederne, men saa langt var Udviklingen naaet, at Paget Dagen før havde bebudet, at Forhandlinger paa et lignende Grundlag som det ovenomtalte vilde blive begyndt efter Grev Hamiltons Tilbagekomst til København; »hvis Danmark blev angrebet i Slesvig, vilde Sverige sikkert nok være der med Hjælp»².

Det kom til at gaa anderledes. Det er en kendt Sag, hvordan Stockholm-Regeringen i Efteraarets Løb trak De Forenede Riger ud af Alliancepolitiken, og at Grev Manderström nu lagde Hovedvægten paa, at Sverige-Norge ikke kunde føre en Politik forskellig fra de andre Magters. Men det er ganske ejendommeligt at se, hvorledes Hall, da han i December forklarede Paget Stillingen, understreger den Rolle, det havde spillet for Forholdets Udvikling, at man paa svensk Side frygtede for at blive udelukket fra en Konference af de Neutrale, hvis Sverige-Norge havde Allianceforpligtelser over-

¹ Pagets Depeche 29.VII.1863 (F. O. 22).

² Pagets Depeche 3.IX.1863 (F.O. 22 — delvist pub. i Blaabogen: Denmark and Germany No. 118).

for Danmark¹. Denne Forklaring strejfs i Scheel-Plessens Depeche af 4. December;² imidlertid drager Hall aabenbart Forholdet særligt frem overfor den engelske Gesandt, fordi Konferenceplanen var Lord Russells.

Men nogenlunde samtidigt med at Allianceforventningerne var blevet skuffede, fik Napoleon III's Interesse for en skandinavisk Løsning paa den dansk-tyske Strid fornyet Liv; i Virkeligheden betød de Planer, han her tumlede med, at Danmark vilde forsvinde som selvstændig Stat. Forklaringen er lige til. Han saa — uden foreløbig at beskæftige sig med Enkeltheder — Hertugdømmerne som tyske Lande, og ud fra sit Nationalitetssyn skønnede han, at det var Ret og rigtigt, at de forenedes med det store Fædreland. Ydermere var Spørgsmaalet om en Nyordning af Europas Forhold netop i Efteraaret 1863 blevet politisk aktuelt. Den 5. November havde Kejseren ved Den Lovgivende Forsamlings Aabningsmøde erklæret, at Traktaterne fra 1815 ikke eksisterede mere, og han foreslog derfor, at en Kongres skulde samles for at gennemføre en Nyordning af vor Verdensdels Forhold. Noget Program stillede han ikke op ved denne Lejlighed; det skitseredes først i en Cirkulærdepeche af 15. November, og det skandinaviske Spørgsmaal nævnedes ikke direkte her. Men som vi straks skal se, var det stadig i Kejser Napoleons Tanker.

Kongresplanen fik, som bekendt, en krank Skæbne. Den engelske Regering stillede sig absolut afvisende til den, navnlig Udenrigsministeren, Lord Russell. Den 30. November tog det franske Statsraad derfor Beslutning om at lade den falde³, men denne Afslutning paa Forsøget hensatte Kejseren i en Stemning saa mørk og bitter, at hans egen Udenrigsminister, Drouyn de Lhuys, ikke skjulte sin Forbavselse over Reaktionenens Styrke⁴. Da Lord Cowley efter tidligere Indbydelse

¹ Pagets Depeche 9.XII.1863 (F.O. 22).

² Scheel-Plessens Depeche 4.XII.1863 (D.R.M.).

³ Cowleys Depeche 1.XII.1863 (F.O. 27).

⁴ Cowleys Depeche 15.XII.1863 (ib.).

tilbragte anden Uge af December som Gæst ved Hoffet i Compiègne, undgik Kejseren paa iøjnefaldende Maade at drøfte politiske Emner med ham; endelig tog Cowley Tyren ved Hornene og rejste selv Spørgsmaalet om det fransk-engelske Mellemværende, men Kejseren hørte næppe nok paa hans Forklaring og hævdede, at London-Regeringen »havde handlet paa den mest uvenlige Maade imod ham»¹.

Det var disse Stemninger, som ogsaa prægede Kejser Napoleons Opfattelse af de nordiske Forhold i disse Maaneder. — Lord Cowley har (i et lidt senere Brev) prøvet at forklare den paa følgende Maade:

Inflydelse fra meget forskellig Side paavirker sandsynligvis Kejseren. Før det første er det ikke nogen ny Tanke, og den falder godt i Traad med hans Nationaliteter. 2° Han har en Svaghed for den svenske Konge. 3° Hvis Planen lykkes, vil den blive et haardt Slag for Rusland. 4° England vilde ikke synes om den.

Cowley gør ydermere opmærksom paa, at »de gamle Sympatier for Danmark er kølnede forunderligt», siden Prinsen af Wales giftede sig med en dansk Prinsesse, og en dansk Prins, der formentes at være helt engelsk-orienteret, var kommet paa den græske Trone. »Dette vil forklare meget af den Kulde, der nu præger Frankrigs Optræden i Spørgsmaalet om Hertugdømmerne»². Det »falder ogsaa godt i Traad» hermed, at Kejser Napoleon afgjort synes at have modarbejdet Alliancen mellem Danmark og Sverige-Norge; skulde Monarkiet deles, var det naturligvis uønsket, at dets Stilling styrkedes paa denne Maade. Den engelske Gesandt i Stockholm, Jerningham, skrev:

¹ Cowleys fortrolige Depeche 15.XII.1863 (F.O. 27).

² Cowley til Russell 7.1.1864 (Cowley Papers 231) — delvis publiceret hos Wellesley l. c. (S. 258—59) og Cowleys Depeche 15.1.1864 (F.O. 27). — Ganske karakteristisk skrev »Le Temps» 6.1.1864: Le Danemark est en effet placé entre deux ennemis: les Allemands qui veulent lui enlever les duchés, et les ultrascandinaves qui leur céderaient volontiers le Holstein et au moins une partie du Schleswig à la condition d'absorber le reste du Danemark dans la Suède. Tidligere Artikel om samme Sag i »Constitutionnel».

Fournier [den franske Gesandt] synes længe at have bestræbt sig for at hindre Undertegnelsen af Traktaten [med Danmark] . . . og jeg har Grund til at tro, at Hans Svenske Majestæt for nogle Uger siden modtog et Brev fra den franske Kejser affattet i en lignende Aand ¹.

Lord Cowley begyndte at komme under Vejr med, hvad der var i Gære, da han en af de første December-Dage forhandlede med Drouyn de Lhuys. Efter hans eget Referat talte Udenrigsministeren kun i Almindelighed om, hvordan Frankrig paa den ene Side maatte tage Hensyn til det gamle Venskab med Danmark og London-Traktatens Forpligtelser, paa den anden til Nødvendigheden af at staa sig godt med Tyskland og at regne med Befolkningens Ønsker i Hertugdømmerne. Alligevel anede Lord Cowley, hvor det bar hen. Han tilføjer:

Maaske foresvæver der M. Drouyn de Lhuys Syner om Muligheden af et skandinavisk Kongerige, om den tyske Del af Slesvigs Sammenlægning med Holsten og om Territorialforandringer fremkaldte paa denne Maade, der kunde udnyttes til Gunst for franske Fordringer andet Steds. Jeg kunde ikke drage nogen positiv Slutning af Hans Excellences Sprog i Dag ².

Dette Indtryk fik Cowley imidlertid en Ugestid senere bekræftet, da Kejseren selv, under Samtalen i Compiègne, forklarede ham, hvad han havde sagt til Arveprinsen af Reuss, der havde søgt ham i Paris for at tale Hertugen af Augustenborgs Sag; og Cowley beklagede under Samtalen at have »mærket, at den Tanke, som syntes at raade i Kejserens

¹ Jerninghams Depeche 9.XI.1863 (F.O. 73 Sweden). — Kong Karl udtalte et Par Aar efter: Kejsaren blef missled af sina rådgifvare; han hindrade mig att ingå förbund med Danmark; han låtit det stympas. (*Posthumus*: Ur minnet och dagboken XI 47). Manderström skrev til Hamilton 2. December 1863, que les Cabinets de Londres et de Paris verraient avec grand déplaisir la conclusion d'un traité (*Hamilton*: Anteckningar rörande förhållandet mellan Sverige og Danmark 134). Dette er næppe rigtigt for Englands Vedkommende, og Napoleon III maa utvivlsomt personlig bære Ansvar for den franske Politik, men begge Udtalelser bekræfter Jerninghams Forklaring.

² Cowleys Depeche 3.XII.1863 (F.O. 27).

Hjørne, var Dannelsen af et skandinavisk Kongerige og den fuldstændige Afstaaelse af Holsten til Tyskland¹. Og endelig gav Napoleon III ham i Begyndelsen af Januar 1864 ren Besked:

Han udtalte kort og godt, hvad han havde antydet i Compiègne, at den Løsning, han ønskede at se, var Slesvig-Holstens Adskillelse fra Danmark, dets Forening med Tyskland og Danmarks Forening med Sverige og Norge.

Cowley spurgte, om han ikke havde overvejet Vanskelighederne herved, og om det virkelig var i Europas Interesse, at »dette gamle [danske] Monarki slettedes af Kortet ved fremmede Revolutionsmænds Manøvrer». Det hjalp ikke noget:

Kejseren svarede, at der utvivlsomt vilde blive Vanskeligheder at overvinde, men De [Lord Russell] kan regne sikkert med, at dette er den Plan, der nu raader i hans Hjørne, og som tilskyndes af Drouyn, af Preussen og til en vis Grad af Sverige².

Formodningen om, at Drouyn de Lhuys nu delte Kejserens Opfattelse, blev bekræftet gennem en senere Samtale mellem ham og Cowley³. Og Forestillingen om, at Svenskerne havde en Haand med i Spillet, var rodfæstet paa engelsk Side; Lord Palmerston mente ganske bestemt, at det var Karl XV, som lokkede Napoleon III frem⁴, og Lord Clarendon gav under London-Konferencen Udtryk for en lignende Synsmaade⁵. Den Mistro var dog næppe berettiget; der var ingen Tilbøjelighed for en saadan Landerhvervelse i svenske Regeringskredse, og Kong Karl afviste ved Nytaarstid med Forfærdelse en Føler fra Berlin, der fristede til Deling af Danmark⁶.

¹ Cowleys Depeche 11.XII.1863 (F.O. 27).

² Cowley til Russell 7.1.1864 (Cowley Papers 231).

³ Cowleys Depeche 15.1.1864 (F.O. 27).

⁴ Palmerston til Russell 8.1.1864 (Russell Papers — P.R.O. — Gifts and Deposits ²²/₁₆).

⁵ Kabinetsmemorandum 5.V.1864 (ib. 27).

⁶ Skandinavisk Stræben og svensk Politik 335—36.

Men hvad mente man iøvrigt paa den engelske Side af Kanalen?

Cowleys Beretninger synes denne Gang *ikke* at have fremkaldt en Drøftelse mellem de engelske Ministre af lignende Art som i 1856 og 1857; der var mere nærliggende Spørgsmaal at overveje ved Aarsskiftet 1863—64 end Kejser Napoleons skandinaviske Drømmerier. Desuden var Udenrigsministeren, John Russell, bestemt imod alle den Slags Planer¹, og Palmerston mente iøvrigt nu, at »det vilde rumme en Fare for engelske Interesser, naar Østersøens Nøgler kom i en enkelt Magts Hænder². Derimod fik nogle af Kejserens Tanker, besynderligt nok, en gunstig Modtagelse i et politisk saa jordbundet Sind som Dronning Victorias. Den 10. Januar 1864 oversendte Sir Charles Phipps (the Keeper of H. M.s Private Purse) et Memorandum til Lord Granville, som Dronningen selv havde udarbejdet: Hun »er stærkt tilbøjelig til at tro, at denne skandinaviske Idé bør gøre en Ende paa denne [dansk-tyske] Strid».

Den Løsning, Dronningen arbejdede med, var imidlertid en noget anden end Kejser Napoleons. Hun tænkte sig en Ægteskabsforbindelse mellem Prins Frederik af Danmark og Prinsesse Lovisa af Sverige-Norge, saaledes at de tre Rigers Kroner ved Christian IX's Død forenedes paa det unge Pars Hoveder; herved blev der ogsaa sat en forsvarlig Bom mod Rusland, »og Hertugdømmerne kunde saa blive bragt under deres lovlige Hertug»³. Dette sidste var og blev en Hjærtesag for Dronning Victoria, og hun mente herved at handle helt i sin afdøde Ægtefælles Aand⁴. Men i Modsætning til Kejser Napoleon tænkte hun sig altsaa Skandinavismen vir-

¹ Krieger til Monrad 18.IV.1864 (Danske Magazin 7.III.166).

² Palmerston til Dronning Victoria 22.II.1864 (Letters 2. Series I, 164—65).

³ Det vigtigste af dette Aktstykke er aftrykt i *Fitzmaurice: Life of Earl Granville* I 456 smlgn.: Skandinavisk Stræben og svensk Politik 335. — Noget har altsaa tidligere været kendt om Sagen, men netop her ser man, hvordan det utrykte Materiale stiller den i det rigtige Perspektiv.

⁴ Bernhardi mente iøvrigt, at det var Svogeren, Hertug Ernst af Coburg, der havde faaet Dronning Victoria ind paa Tanken (Aus dem Leben Th. v. Bernhardis VI 13—14).

keliggjort under Huset Glyksborg, og derfor udtalte hendes trofaste Sekretær, General Grey, sig ogsaa senere voldsomt om de danske Ministres Holdning efter Danevirkes Rømning; den syntes virkelig »at bekræfte Forestillingen om, at [de] havde solgt sig til Kongen af Sverige, der kun kan naa sit Maal [Rigernes Forening] gennem en Fortsættelse af Krigen»¹. Palmerston fik her, saadan set, Ret med en tidligere Bemærkning om, at Dronningen nu havde »Familieinteresser» paa begge Sider i Forholdet mellem Danmark og Tyskland².

Imidlertid havde Dronning Victoria, som nævnt, ogsaa en anden Hensigt med Planen: at sætte en Bom for Czar-magtens Indflydelse; dette passer ganske ind i hendes almindelige storpolitiske Forestillingskreds, og det understreges yderligere ved en Tilføjelse af Sir Charles Phipps til hendes Memorandum. Dronningens Opfattelse er, hedder det her, at saafremt den skandinaviske Løsning virkeliggøres:

vil det være ønskeligt, at den nye Magt skulde træde ud i Livet snarere under Englands end under Frankrigs Auspicer, da det ikke vilde være ønskeligt, at sidstnævnte [Magt] skulde faa en mægtig Forbundstælle i de nordiske Have bundet til sig med saa stærke Taknemlighedsbaand³.

Det er den aldrig slumrende engelske Mistro til Frankrig, vi her møder et nyt Udslag af, samtidig med at Forstaaelsen mellem Vest-Magterne var og blev det faste Punkt i Napoleon III's Stræben.

Lord Cowley delte fuldt ud den engelske Mistænksomhed overfor den kejserlige Politik; den 5. Februar udtalte han i en Depeche, at Udviklingen havde bekræftet hans Formodning om, at Napoleon III slet ikke ønskede en fredelig

¹ General Grey til Dronning Victoria 14.II.1864 (Royal Archives Windsor—Schleswig-Holstein I 94); imidlertid er han ikke helt paa det rene med sin Herskerindes Tankebaner; 22/23.IV.1864 mener han nemlig, at Danmark vil gaa op i Sverige (ib. 96).

² Palmerston til Russell 21.XI.1863 (Russell Papers 14).

³ Granville Papers, P.R.O., G. & D. 29/31 — smlgn. General Grey til Granville 26. VI.1864 (ib.).

Udløsning af Spændingen mellem Danmark og Tyskland og var skuffet over, at London-Regeringen ikke vilde give Danskerne materiel Hjælp. Han forklarede det saaledes, at hvis Stor-Britannien og Sverige-Norge greb ind i Krigen, vilde Kejseren staa som Situationens Herre og blive i Stand til at gennemføre sine skandinaviske Planer¹.

Ganske utvivlsomt var den kejserlige Politik langt ude ved denne Tid. Den preussiske Gesandt, v. d. Goltz, beretter, hvordan Drouyn de Lhuys først i spøgende Form, senere mere alvorligt, foreslog, at Preussen rundede sine Besiddelser af ved at tage Hertugdømmerne; til Gengæld skulde Frankrig have Landudvidelser ved Rhinen. Han nævnede ogsaa, at saafremt en skandinavisk Union blev dannet, maatte den samarbejde med Nord-Tyskland, som paa den Maade uden Besvær vilde faa en Flaademagt². Til Lord Cowley sagde han:

... Dannelsen af endnu en lille Stat i Tyskland og Danmarks Sammenslutning med de andre to nordiske Riger vilde ikke forrykke Magtbalancen i Europa, uden for saa vidt den virkede som Modvægt mod Ruslands Indflydelse. Han gentog, at en saadan Løsning af det dansk-tyske Spørgsmaal laa ude i Fremtiden, men han kunde ikke se, at der var noget at beklage, hvis den blev til Virkelighed, og han kunde ikke fatte, at den vilde forurolige Hendes Majestæts Regering³.

Spørgsmaalet drøftedes nu ogsaa rask væk i Pressen⁴, og »The Times» stillede sig (11.II.1864) paa ingen Maade afvisende overfor en skandinavisk Løsning. Det officielle England saa den som en ikke alt for fjærntliggende Mulighed: i et Kabinetmemorandum fra Slutningen af Januar udtaler Lordkansleren, Lord Westbury, saaledes den Opfattelse, at hvis Slesvig og Holsten løsrives fra Danmark, vil Resten af Monarkiet gaa til et skandinavisk Kongerige⁵, og Hertugen

¹ Cowleys Depeche 5.II.1864 (F.O. 27).

² v. d. Goltz's Depeche 9.II.1864 (*H. Oncken: Die Rheinpolitik Napoleon III's*, I 28—32).

³ Cowleys Depeche 19.II.1864 (F.O. 27).

⁴ Se f. Eks. »Aftonbladet» 19.II.1864, »Morning Post» 4.II.1864, »Le Temps» 26.III.1864 og »La France» 31.III.1864.

⁵ Russell Papers 27.

af Cambridge (the Commander in Chief) mente, at saafremt Danmark ikke fik materiel Hjælp, vilde en saadan Holdning fra Englands Side »fremme de Planer, som De Franskes Kejser og Svenskerne længe har nærret om et skandinavisk Kongerige»¹. Ogsaa Mand og Mand imellem drøftedes Sagen². — Ved Midten af Marts mente Lord Cowley imidlertid, at en Depeche fra den franske Gesandt i Stockholm havde virket afkølende paa Udenrigsministeriets Iver. Fournier havde nemlig her forklaret, at »intet Parti, hverken i Sverige eller Norge, var stemt for et skandinavisk Rige; alle ønskede at bevare deres næsten insulære Stilling, der gør dem uafhængige af en saadan Strid som den, der nu truer Danmarks Tilværelse»³.

Men med alt dette var og blev den skandinaviske Løsning stadig en Mulighed, der laa et længere eller kortere Stykke tilbage i Statsmændenes Hjørner. Da London-Konferencen skulde træde sammen, overraskede Lord Clarendon under en af de forberedende Drøftelser de danske befuldmægtigede med bl. a. at spørge: »Er der i Sverrig og Danmark nogen Villie til at have een Konge»? Danskerne svarede: »C'est une question au-dessus de nos forces». Hvorledes (vilde det være) muligt uden den store Krig at sætte dette Sp[ørgs]m[aal] paa Dagsordenen»? Den ædle Lord bed lidt paa dette og sagde saa noget om russisk Modstand⁴. — Fra den anden Side prøvede den svenske befuldmægtigede, Grev Wachtmeister, paa Konferencen at holde John Russell fast ved hans Løfter under Henvisning til, at Danmark vilde blive drevet over i den skandinaviske Forbindelse, hvis Vest-Magterne ganske svigtede⁵.

Og under Forhandlingerne angaaende de forskellige Planer for Deling af Slesvig meldte Spørgsmaalet sig stadig om, hvorvidt den resterende Del af Danmark herefter vilde være

¹ Lord Torrington til Delane 11.III.1864 (*Dasent*: J. Th. Delane II 98).

² *Hardman*: A mid-victorian Pepys.

³ Cowleys Depeche 14.III.1864 (F.O. 27).

⁴ Kriegers Dagbøger — 12.IV.1864 (III.116).

⁵ Se ib. 5.VI.1864 (III 157).

statsligt levedygtig, hvorvidt den ikke vilde glide over i en Forbindelse med Sverige-Norge. Disse Spekulationer fik mere praktisk-politisk Grundlag, da der ved Begyndelsen af Juni blev Tale om, at ogsaa Monarkiets danske Hoveddel kunde gaa ind i Det Tyske Forbund. Udsigten til noget saadant skræmmede Vest-Magterne op. Den franske Gesandt, la Tour d'Auvergne, spurgte nu Lord Russell om, »hvorvidt Hendes Majestæts Regering var rede til at samvirke med Frankrig i Modstand mod [en saadan Udvikling] — [ogsaa] med Vaabenmagt, hvis det blev nødvendigt»? Russell svarede, at Danmarks Indtræden i Forbundet ikke vilde være London-Regeringen mindre imod end Frankrig; den ønskede tværtimod, at Danmark skulde være en uafhængig Stat »og hverken udgøre en Del af Tyskland eller af et skandinavisk Kongerige»¹. Det var et af de mange Forsøg paa at faa et fransk-engelsk Samarbejde i Stand under Krisen og Krigen 1863—64, men det forløb som alle de andre, da det viste sig at være blind Alarm med Planen om Danmarks Optagelse i Forbundet. Allerede Dagen efter maatte Lord Cowley melde fra sin Side, at der intet Udkomme var med Kejser Napoleon:

Han fastholder sin Beslutning om ikke at vove en Krig for Danmarks Interesser . . . han har sine egne Meninger om at stille Tyskland tilfreds . . . og om Dannelsen af et skandinavisk Kongerige; og disse faar ham til med Ligegyldighed at se paa det danske Monarkis Opløsning².

Vest-Magterne var altsaa lige vidt. Men Spørgsmaalet om Danmarks Fremtid trængte sig stadig paa, og Bekymringerne voksede, efterhaanden som det viste sig, at der ikke blev Tale om Slesvigs Deling, men om Hertugdømmernes Afstaaelse som Helhed. Men Interessen svandt for Sagen, da det ogsaa viste sig, at de tyske Magter havde taget Fredsforhandlingerne fuldstændigt i deres egen Haand.

¹ Russells Instruktion til Cowley 8.VI.1864 (F.O. 27) — smlgn. *Origines diplomatiques de la guerre 1870—1871* III 190—93.

² Cowley til Russell 9.VI.1864 (Cowley Papers 231).

Imidlertid havde hele Sagen selvsagt ogsaa en anden Side. Vi har fulgt og har ret nøje kunnet følge Kejser Napoleons Drøftelser med de engelske Ministre om en Deling af Danmark mellem Tyskland og Sverige. Det er en given Ting, at han heller ikke har været tavs angaaende sine Planer overfor Frankrigs østlige Naboer, der maatte have en ganske særlig Interesse i dem. Som allerede nævnt omtalte Drouyn de Lhuys i Januar 1864 disse Muligheder for den preussiske Gesandt, men det er en af de forholdsvis sjældne Lejligheder, hvor vi faar haandgribelige Oplysninger om Tankeudvekslingerne mellem Paris og Berlin. Til Stor-Britannien stod De Franskes Kejser stadig i et vist Tillidsforhold. Meningsskiftet kunde her foregaa gennem London-Regeringens officielle Repræsentant ved Kejserhoffet, Lord Cowley, og tage skriftlig Form. Overfor tyske Fyrster og Statsledere var en anden Fremgangsmaade nødvendig, ogsaa fordi det her drejede sig ikke blot om almen politiske Overvejelser, men om at give og tage. Tilbød Napoleon III Preussen Hertugdømmerne og det halve Kongerige, ventede han noget igen. Han sagde det langt fra altid, men Tanken var vedvarende i hans Hjerne; og de Hensigter vidste man udmærket Besked om hinsides Rhinen¹. Forsigtighed var altsaa bydende nødvendig. Det mindst mulige blev fæstnet til Papiret. Kejseren talte selv eller lod sine Budbringere tale. Her virkede hans *Secret*, hans personlige og hemmelige Diplomati.

Vi ved følgelig langt mindre om hans tyske end om hans engelske Forbindelser.

En selvbestaltet, uansvarlig Mellemand som Fætterten, Prins Napoleon snakkede naturligvis løst og fast under sit Besøg i Berlin 1857: Danmark som Del af en skandinavisk

¹ Den landflygtige Slesvig-Holstener Carl Samwer, som var i Hertug Ernst af Coburgs Tjeneste, skriver saaledes 21.IV.1858: Louis Napoleon hat die positive Absicht Holstein Preussen zu überlassen, er hat es angeboten. . . Ich habe ihn [den Plan] schon seit Jahren gekannt (Heinz Rautenberg: Wir wollen Deutsche bleiben, Briefe zum Kampf Schleswig-Holsteins um sein deutsches Schicksal 1855—1863 — Schriften zur politischen Geschichte und Rassenkunde Schleswig-Holsteins I 1939).

Stat, Hertugdømmerne maaske til Prins Christian, men ikke til Preussen¹. Imidlertid henviser Bismarck i de samme Dage til en Bemærkning af Drouyn de Lhuys om, at Frankrig »under bestemte Omstændigheder kunde lade os faa Hertugdømmerne»².

Det var det rene Væsen, Og Aaret efter aner vi nye Tilbud for at vinde Preussens Neutralitet under den Krig, der forestod mellem Frankrig og Østrig; den danske Gesandt i Paris, Dirkinck-Holmfeld fik den Forklaring, at den anden Parts Fordringer havde været »i den Grad yderliggaaende, at hans Majestæt [Kejseren] ikke har villet indlade sig paa den Transaktion», som Udenrigsministeren, Walewski iøvrigt »var ganske udenfor»³. Næste Aar 1860 sagde Kejseren under en Samtale med den preussiske Gesandt om Frankrigs Erhvervelse af Nizza og Savoyen, at han gerne saa andre opnaa lignende Kompensationer, Preussen f. Eks. Slesvig-Holsten⁴.

Blot et halvt Aar frem i Tiden er det selve den engelske Udenrigsminister, som advarer Danmark. Under en af den danske Sendemands talrige Samtaler med ham om Konflikten med Tyskland paapegede Torben Bille, at hvis det endte med Krig, maatte man være forberedt paa, at Frankrig og Preussen kunde finde hinanden i Forstaaelse om et Landebytte. John Russell svarede: Forhandlingerne om et saadant er allerede i Gang, den danske Regering maa snarest se at faa Striden afsluttet⁵.

Bille tilføjer, at Lord John ogsaa havde talt med den svenske Gesandt, Grev Platen om Sagen, og Dagen efter bekræftede Understatssekretæren, Lord Wodehouse, hvad hans

¹ Lord Loftus til Clarendon 15.V.1857. (*Loftus: Diplomatic Reminiscences* I 284—85). Smlgn. ovf.

² Bismarck til Manteuffel 18.V.1857. (*Bismarck-Jahrbuch* I 87).

³ Dirkinck-Holmfelds Depeche 1.III.1859 (U. M. Sager til Journal A Ltr. H 1856—63. Holst. Forfatningssag IV — D. R. A.) Smlgn. *Matter: Bismarck et son temps* I 434—36 med Henvisninger og *H. Koht: Bismarck* 94 flg.

⁴ Pourtalés's Depeche 11.III.1860 (*Die auswärtige Politik Preussens* II, 1, 220—21.)

⁵ Billes Depeche 7.XI.1860 (D. R. A.).

Chef havde sagt¹. Der kunde ikke være Tale om Misforstaaelse.

Lord Wodehouse ansaa det iøvrigt for udelukket, at man fra tysk Side vilde gaa ind paa en saadan Handel, og selv mente Bille det samme. Men den danske Regering blev dog noget opskræmt. Udenrigsminister Hall forespurgte, hvorvidt Sagen var kendt i Petersborg, og anmodede gennem Gesandten, v. Plessen, Fyrst Gortchakov om at prøve at faa den opklaret². Han forespurgte i Paris. Han udtrykte til Bille i London sin Forbavselse over, at Russell havde talt om de fransk-preussiske Forhandlinger som noget almindelig kendt, medens den danske Regering var ganske uvidende om dem; han hældede til den Opfattelse, at det var gamle Efterretninger om en lignende Overenskomst under Krim-Krigen, som nu gik igen, og gav Bille Anvisning om at udtale Tvivl angaaende Rigtigheden af, hvad Lord John havde sagt³.

Efterhaanden indløb Svarene. Moltke-Hvitfeldt i Paris mente, at en saadan Plan i og for sig stemte med Kejser Napoleons Politik overfor Preussen; men han vidste personlig ikke noget. Det viste sig senere, at ogsaa Lord Cowley intet havde hørt, den russiske Gesandt, Kisselev heller ikke; han mente iøvrigt, at det var nogle almindelige Bemærkninger af Napoleon III under Mødet med den preussiske Prinsregent i Baden-Baden (medio Juni 1860), der havde givet Anledning til Rygterne⁴. I Petersborg tvivlede man, men foretog de ønskede Skridt i Berlin og Paris til Opreddning af Sammenhængen⁵. Paa den Maade blev den franske Udenrigsminister, Thouvenel opmærksom paa Historien. Han underrettede 10. December Gesandten i København om dens Udvikling og tilføjede, at han næppe havde nødtigt at sige, at et saadant

¹ Billes Depeche 8.XI.1860 (D. R. A.).

² Hall til Otto v. Plessen 15.XI.1860 (ib.).

³ Hall til Bille 16.XI.1860 (D. R. A.).

⁴ Moltke-Hvitfeldts Depecher 13. 20. og 22.XI samt 9.XII.1860 (D. R. A.)

— Napoleon III havde forøvrigt i Baden-Baden fralagt sig alle Planer om Erhvervelse af vest-tysk Landomraade.

⁵ Otto Plessens Depecher og Telegrammer 1, 4, 7, og 8.XII.1860 (D. R. A.)

Rygte ingen Tiltro fortjente, og at den danske Regering ikke behøvede at skænke det nogen Opmærksomhed; i Stedet for at henvende sig til tredje Magt for at faa Sagen oplyst, kunde man være gaaet direkte til det franske Kabinet. — »De Beviser, vi har givet den danske Regering paa vor Interesse, berettiger os til at beklage, at den ikke har foretrukket [at følge] denne Vej, og at den ikke har skaffet os Lejlighed til selv at give den Oplysninger om saa usandsynlige Formodninger»¹.

Thouvenel var tydelig nok krænket, men den dybere Grund til Krænkelsen var vistnok, at han frygtede for selv at have været holdt udenfor Sagen. Han havde netop samme Efteraar gjort slemme Erfaringer angaaende Kejser Napoleons fordækte Dobbeltspil med Cavour under Garibaldi's Tog til Sicilien og Syd-Italien².

Den danske Regering følte sig i Virkeligheden heller ikke beroliget ved de franske Erklæringer³. Departementschef Vedel skrev hen paa Foraaret privat til Moltke-Hvitfeldt, at

[det] allerede [er] uhyggeligt nok for os, at den franske Regerings Hensigter og Anskuelse angaaende vore politiske Forhold ere saa dunkle. Det ligger ikke i den kejserlige Politik at savne Initiativet saa lidt som i dens Sædvane at betragte et politisk Spørgsmaal af Vigtighed for Nutid og Fremtid som det danske med ligegyldige Øjne. Jeg frygter for, at det ligger langt nærmere i denne hemmelighedsfulde Taushed at see et slet Forvarsel, og, som De veed, ere saavel i Baden-Baden som andet Steds, tidligere og sildigere, Ytringer faldne, som tyde paa, at den Tanke ikke vilde være meget fjern at bruge Danmark som Skillemynt ved Opgjørelsen af en større Regnings Different⁴.

¹ Thouvenel til Dotézac 10.XII.1860 (Quai d'Orsay-Arkivet). Hall havde forøvrigt selv rejst Spørgsmaalet overfor Dotézac, men i Konversationstone: Eh bien, la France ne veut pas nous céder à la Prusse? og med Tilføjelse af, at han aldrig havde troet paa Historien og ikke villet ulejlige Thouvenel (Dotézacs Depeche 30.XII.1860 — l. c.)

² L. Thouvenel: Le secret de l'empereur I 236 flg.

³ Mellem Vedels Papirer findes en Sammenstilling (fra Slutningen af 1860) af Data om, hvad der var sket i Sagen. Smlgn. Kriegers Dagbøger II 185—87.

⁴ Vedel til Moltke-Hvitfeldt 13.IV.1861 (Koncept i U. M. Sager til Journal A Ltr. H. Holst. Forfatningssag).

Vedel anser det for meget betænkeligt, hvis Thouvenel stadig tier med Sagen.

Muligvis havde den franske Udenrigsministers Tavshed ogsaa nu en anden Forklaring. Lord Cowley skrev i hvert Fald en Maanedstid senere fra Paris:

Hemmeligheden med Thouvenels Betænkelighed ved at give den danske Krone en Garanti for Besiddelsen af Slesvig er, at Kejseren ikke vil gøre noget, der kan blive drejet om til et Angreb paa Nationaliteterne, og han tror, at Slesvigerne en skønne Dag vil hævde deres. Maaske er der ogsaa en lønlig Tanke, som han ikke rigtig vil være ved, at Holsten og Slesvig en skønne Dag kunde blive Kompensation for Rhinen¹.

Cowley anfører i en senere Depeche en Bemærkning af Thouvenel, der gik ud paa, »at det var Kejseren meget om at gøre ikke at mishage Preussen i dette Spørgsmaal»².

Det er stadig den samme Historie.

I nogle Aar er der nu mere Stilhed om Sagen, maaske strejffes den lige, da Kejserinde Eugenie i Februar 1863 udviklede nogle fantastiske Planer angaaende en Omtegning af Europas Kort overfor den østrigske Gesandt, Grev Metternich³, men saa møder vi den atter, aldeles paaviseligt i Januar 1864 under Drouyn de Lhuys tidligere omtalte Drøftelse med v. d. Goltz⁴. Metternich har dengang ogsaa faaet Færten af, hvad der var i Gære; han opfatter det imidlertid saaledes, at Berlin-Regeringen har gjort Tilbud om Støtte til fransk Politik, hvis Preussen faar Hertugdømmerne, og Kongeriget gaar til Sverige⁵.

Men ud over personlig Tankeudveksling og diplomatiske Sonderinger kom disse Ønskedrømme dog aldrig.

Der blev altsaa foreløbig ikke Tale om videregaaende Ændringer af Europas Kort, og da de kom, et Par Aar senere, var det en anden end Napoleon III, som bestemte. Prins

¹ Cowley til Russell (privat) 10.V.1861 (Cowley Papers, For. Of. 519/228).

² Samme 13.V.1861 (l. c.)

³ H. Oncken: Die Rheinpolitik Kaiser Napoleon III, I 4.

⁴ Smlgn. ovf.

⁵ Steefel: The Schleswig-Holstein Question. 305—06.

Napoleons skandinaviske Begejstring havde straks fænget i hans nationalitetsbetagne Sind, men han havde ikke formaaet at gøre Drømmen til Liv, ikke i 1856—57, da han stod paa sin Banes Højdepunkt, og end mindre i 1863—64, da Det Andet Kejserdømmes Magt allerede var begyndt at gaa paa Hæld.

Det er løst og ufuldstændigt, hvad her har kunnet meddeles angaaende Kejser Napoleons Spil om Lande og Riger, for saa vidt det berørte Norden. Mere kunde vel nok fremdrages gennem en omfattende Undersøgelse af den diplomatiske Korrespondance fra Samtiden, men Karakteren af dette Materiale blev næppe en anden; den er en Følge af disse Forhandlingers Art. Men endnu et Spørgsmaal trænger sig paa: Hvad var de svenske Statslederes Holdning til disse Drøftelser, og i hvilken Grad blev Stockholm-Regeringen draget med ind i dem?

Lord Palmerston og Lord Russell havde engang i November 1860 delagtiggjort den svenske Gesandt i nogle af deres skandinaviske Overvejelser og Planer; Grev Platen stillede sig her forstaaende¹. Det er vel usandsynligt, at der ikke skulde være sket noget lignende fra fransk Side. Derimod ved vi bestemt og har længe vidst, at højtstaaende Personer i Berlin to Gange, 1860 og 1863, har følt sig for i Stockholm angaaende Kongens og Ministrenes Stilling til Muligheden af en Deling af det danske Monarki. Der er ingen Grund til her at gaa nærmere ind paa den Sag, efter at Spørgsmaalet er blevet fyldestgørende behandlet i en Specialstudie af Arkivar Einar Hedin² og i forskellige Forbindelser af Dr. Erik Gullberg i hans Disputats fra 1953³. Der er vel alene Anledning til at paapege, at det netop er ved de to Lejligheder, hvor man optræder med mere positive Forslag fra preussisk Side, at vi ogsaa hører mere om det *fransk-preussiske*

¹ Einar Hedin: Sverige-Norge och Preussen 1860—63 (Ur Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar. Del 80, Hist. Studier).

² Overanf Sted.

³ Tyskland i svensk opinion 1856—71.

Meningsbytte. Og for Resten maa det stærkt fremhæves, at Kongens og Udrikesstatsministerens Holdning var lige afvisende. Manderströms Standpunkt i 1860 var foreløbig at vende det døve Øre til og svare som ærlige Folk, hvis der kom et virkeligt Forslag¹; Karl XV sagde, da han redegjorde for Sagen i Statsraadet 1863: Viig fra mig Satan²!

Planen om en skandinavisk Løsning af den dansk-tyske Konflikt var i de samme Aar ogsaa fremme i slesvig-holstenske Emigrantkredse; navnlig Hertug Christian August af Augustenborg blev stærkt optaget af den. Han skrev saaledes 16. April 1855 til Samwer i Coburg: »Danmark maa ophøre at existere som *selvstændig* Stat og maa træde i Union med Sverige og Norge ... og dette er det *eneste* Middel til at redde Hertugdømmerne ud af de danske Kløer»; paa den Maade vilde ogsaa London-Traktaten fra 1852 blive omstødt, saa han atter med Udsigt til Held kunde gøre sin Arveret gældende³.

Tanken dukker gennem de følgende Aar stadig op i de landsflygtiges⁴ Breve, men nogen praktisk Betydning fik dette Drømmespind aldrig.

Nogen virkelig Tilslutning havde den napoleonske Skandinavisme aldrig haft i Norden. Fra svensk Side gik man ikke videre end til Allianceforsøg mellem De Forenede Riger og Danmark. De mislykkedes endeligt i 1863, men den folkelige Skandinavisme følte sig ikke slagen — ikke endnu. Meningerne delte sig dog om, hvad Fremtid, der var den beskaaret, og de Brydninger naaede op til de højeste Kredse i Stockholm.

¹ Manderström til Wachtmeister (privat) 21.XI.1860 (Manderströms Smlnger. Sv. R. A.).

² Sibbern til Stang 19.XII.1863 (Stangs Arkiv. Oslo).

³ Rautenbergs ovenciterede Brevsamling s. 18—19, 20, ogsaa De Frie Stæders Gesandt i Berlin, Geffken til Samwer 30.VI.1856 ib. 64—65 o. m. a. St., saaledes S. 71 og 84. — Spørgsmaalet behandledes ogsaa publicistisk, saaledes i en Pjece: Die Lösung der dänisch-deutschen. Frage oder die Berechtigung des Skandinavismus und Schleswig-Holsteinismus (Bremen 1857).

⁴ De synes ogsaa at have været i Forbindelse med Blixen Finecke (*Joh. H. Gebauer*: Herzog Friedrich VIII von Schleswig-Holstein S. 67).

Jerningham berettede saaledes i December 1864, at Kong Karl skulde have sagt til sin Broder, »at Udfaldet af den danske Krig havde gjort Ende paa Skandinavismen», men Prins Oscar vilde ikke indrømme dette ¹. Uomtvistelig varede Bevægelsen ogsaa ved og opnaede endda nogle af sine største praktiske Resultater i de følgende Aar. Men dens Tid var alligevel forbi — foreløbig, som ogsaa den Nationalitetspolitik, Napoleon III repræsenterede.

¹ Jernninghams Depeche 8.XII.1864 (F. O. 78).

Erik Møller.